

Komentarz do podręczników geografii dla polskich szkół średnich i zamieszczonych w nich informacji na temat Litwy

Tym razem miałem okazję dokonać przeglądu dwóch podręczników do geografii dla uczniów szkół średnich, tzn. absolwentów gimnazjów.

1. **Zbigniew Zaniewicz. Geografija „Ciekawi świata“**, 233 str., Operon, Gdynia, 2012.

Podręcznik opracowano zgodnie z ideami laureata premii Nobla z 1970 roku Normana Ernesta Borlauga. Poświęcony jest on światowej problematyce ekonomiczno-społecznej. Podręcznik składa się z 3 rozdziałów, 28 podrozdziałów.

Rozdział pierwszy – 41 str., 6 podrozdziałów. **Traktuje o demograficznych i społecznych problemach współczesnego świata**. Omawiane są takie tematy jak zróżnicowanie rozmieszczenia ludności, procesy demograficzne, migracja ludności i jej następstwa, procesy urbanizacyjne, problemy dużych miast, znaczenie kultury i tradycji w życiu narodu. Zostały wyodrębnione regiony kulturowe.

Rozdział drugi – 127 str., 17 podrozdziałów. **Traktuje o zróżnicowaniu gospodarczym świata**. W rozdziale dokonano podziału państw według poziomu rozwoju. Dużo uwagi poświęca się gospodarce hodowlanej, obszarom upraw i chowu zwierząt, problematyce głodu i innym zagadnieniom egzystencjonalnym.

W tym rozdziale opisane są również typy, rodzaje współczesnych wsi i ich funkcje. Poruszona została tematyka lasów, ich problemów i rozprzestrzenienia. Omówione zostało rybołówstwo i marikultura. Dokonano przeglądu zasobów energii elektrycznej, poruszono kwestie wydobywania i zużycia ropy, współczesnych rynków pracy, wykorzystania w przemyśle wysokich technologii. Sporo uwagi poświęcono turystyce na świecie. Omówione zostały różne rodzaje transportu, w tym, również te najbardziej nowoczesne. Poruszone zostały zagadnienia dotyczące globalizacji, zmian na mapie politycznej świata, omówiono procesy integracyjne świata.

Rozdział trzeci – 40 str., 5 podrozdziałów. **Traktuje o ochronie środowiska**. W tym rozdziale zostały omówione czynniki przyczyniające się do zmian w środowisku przyrodniczym, poruszane są tematy traktujące o katastrofach ekologicznych, ochronie zasobów wód, problematyce jej niedoborów. Uczniowie zostają zapoznani z globalnym ociepleniem klimatu, jego następstwami, wpływem rolnictwa na środowisko przyrodnicze. Poruszono tematykę determinizmu geograficznego i innych teorii, jak również kryzysu ekologicznego.

W części końcowej książki zamieszczono indeks użytych terminów, kilka tabelek zawierających dane statystyczne dotyczące Polski.

Poziom metodologiczny. Podręcznik zawiera dużo ilustracji, a także różnego rodzaju przedstawionych w różnej skali map, szkiców, wykresów, tabel i zdjęć. Zajmują one prawie połowę objętości podręcznika. Liczne ilustracje czynią podręcznik bardziej interesującym, przystępnym. Na końcu każdego podrozdziału znajdują się krótkie podsumowania, zadania dla uczniów nie tylko o charakterze teoretycznym, lecz również praktycznym, nawiązujące do miejsca zamieszkania ucznia.

Jednak w opinii recenzenta podręcznik jest przeciążony liczbami i faktami, ogromem danych i terminów. Przypomina on bardziej akademickie kompendium terminów i faktów. Właściwie zawiera całą teorię geografii ekonomiczno-społecznej. Jest mało prawdopodobne, żeby przeciętny uczeń zdołał wszystkie te treści zrozumieć i przyswoić. Poza tym, inna mogłaby być struktura podręcznika. Należałoby stworzyć lepszą strukturę drugiego rozdziału traktującego o światowej gospodarce.

Informacje o Litwie. Danych na temat Litwy, jak na podręcznik o tak ogólnym charakterze, jest dość sporo. Stwierdzono ich występowanie na ponad 12 stronach. Najczęściej Litwa, wraz z innymi krajami sąsiednimi, jest pokazywana na mapach i wykresach, w rozdziałkach poświęconych Rzeczypospolitej Polskiej. Np. na str. 28, gdzie omawiane jest rozmieszczenie ludności narodowości polskiej na świecie, wskazuje się, że duża jej część mieszka na Litwie (w Wilnie), jednak nie przytacza się danych liczbowych.

Najwięcej informacji o Litwie zawierają strony 162, 164, gdzie poruszane są sprawy upadku ZSRR i Jugosławii, omawiane zmiany na mapie politycznej. Na str. 164 została zawarta informacja, że Litwa jako pierwsza z byłych krajów ZSRR w 1990 roku ogłosiła swą niepodległość, a za jej przykładem podążyły inne państwa. Odnotowano, że Litwa wraz z innymi krajami bałtyckimi wstąpiła do UE i NATO. Jednak brak wyszczególnienia, że w 2004 roku, wraz z krajami bałtyckimi do UE wstąpiło 10 państw, w tym Polska, Czechy i inne.

Wzmianki o Litwie występują w informacjach na temat zużycia ropy naftowej (108 str.), w rozdziałku poświęconym turystyce (133 str.), w schemacie euroregionów europejskich (174 str.) itp.

2. **Radosław Uliszak, Krzysztof Wiedermann. Oblicza geografii.** 184 str., Zapolex, Torunia.

Podręcznik, opracowany według programu Nowej Ery, jest poświęcony problematyce sytuacji społeczno-ekonomicznej świata, przeznaczony dla uczniów szkół średnich. Podręcznik składa się z 5 rozdziałów i 24 podrozdziałów.

Rozdział pierwszy – 8 str. **Poświęcony charakterystyce mapy politycznej świata oraz zmian w niej zachodzących**. Zawiera rozdziałlik o zmianie granic Polski, mapkę Europy z napisem „Lithuania” i „Vilnius”.

Rozdział drugi – 47 str., 7 podrozdziałów. **Poświęcony ludności świata i urbanizacji**. Zajmuje się badaniem globalnych zmian zaludnienia, faz rozwoju demograficznego, struktur wiekowych, rozmieszczenia ludności, problematyki migracji, regionów kulturowych, grup językowych, religii. Poruszono zagadnienie urbanizacji i problemów z nią związanych, pozostałe kwestie demograficzne.

Rozdział trzeci – 65 str., 9 podrozdziałów. **Omówienie globalnej gospodarki**. Wiele uwagi poświęca się produkcji sektora rolniczego, najważniejszym obszarom chowu zwierząt i upraw. Omówione zostały zagadnienia dotyczące gospodarki leśnej i morskiej, przemysłu wysokiej technologii, problemów energetyki, transportu, rozwoju turystyki i inne sektory gospodarki.

Rozdział czwarty – 32 str., 5 podrozdziałów. **Poświęcony problemom globalnym**. W tym rozdziale omówione zostały dysproporcje w rozwoju ekonomicznym państw, intensywność produkcji, problem głodu, wyzwania globalizacyjne, współpraca międzynarodowa, organizacje międzynarodowe, konflikty zbrojne, terroryzm.

Rozdział piąty – 14 str., 2 podrozdziały. **Poświęcony relacjom człowiek-środowisko**. W tym rozdziale omówiono oddziaływanie człowieka na litosferę, hydrosferę, atmosferę, biosferę. Przedstawione zostały sposoby ochrony środowiska naturalnego.

Poziom metodologiczny. Podręcznik obszernie i ciekawie zilustrowany. Zawiera dużo map, schematów, wykresów, zdjęć, tabelk. Uzupełniają one tekst, pozwalają na lepsze zrozumienie zagadnień teoretycznych. Na końcu każdego podrozdziału umieszczone są zadania, których treść często nawiązuje do miejsca zamieszkania ucznia.

Poza tym, na końcu każdego rozdziału znajduje się obszerne podsumowanie najważniejszych zagadnień, ciekawe zadania. Chcąc dobrze wykonać te ostatnie, konieczna jest wiedza teoretyczna treści zawartych w rozdziale. Na końcu podręcznika zamieszczono odpowiedzi do tych zadań. Duża liczebność zadań praktycznych zmusza ucznia do dość intensywnej pracy samodzielnej.

Pozytywnie należy ocenić fakt, iż w wielu podrozdziałach dużo uwagi poświęca się Polsce. Została ona przedstawiona jako część świata, omówiono sposoby rozwiązywania najważniejszych problemów globalnych w Polsce. Pomaga to uczniom zrozumieć sytuację ich ojczyzny w skali globalnej.

Podręcznik zawiera mniej danych, jednak najważniejsze fakty i pojęcia są przedstawione i wyszczególnione. Uważam, że ten podręcznik będzie ciekawy i atrakcyjny, jego poziom pod względem treści teoretycznych jak i metodologicznych jest odpowiednio wysoki.

Informacje o Litwie. Danych na temat Litwy w podręczniku, w którym poruszane są tematy traktujące o problemach globalnych, jest wystarczająco dużo. Jest ich nawet więcej, niż na temat innych małych państw, takich jak Estonia, Mołdowa, Serbia itd. Powodem tego jest fakt, że w podręczniku więcej uwagi poświęca się Polsce, więc Litwa, jako kraj sąsiedni, częściej pojawia się w ilustracjach.

W podręczniku Litwa widoczna jest na mapach, wykresach, w tabelkach. Została ona pokazana na str. 7, gdzie omawiany jest Obwód Kaliningradzki, str. 10 w opisie upadku ZSRR, na znajdującej się na str. 5 – 6 mapie zaznaczono „Lithuania” i „Vilnius”.

Najwięcej wzmianek lub adnotacji o Litwie zawiera rozdział drugi, poświęcony tematyce ludności i urbanizacji, na wykresie znajdującym się na str. 34 zostało ukazane ujemne saldo migracyjne Litwy, na str. 37 – gdzie omawiane jest rozmieszczenie Polaków w Europie, na str. 41 przedstawiona jest grupa języków bałtyckich, na wykresie na str. 45 – Litwini stanowią 2,1% mniejszości narodowych w Polsce.

W innych rozdziałach wzmianki o Litwie pojawiają się podczas omawiania euroregionów, miast partnerskich Gdańska, w tabelkach zawierających dane statystyczne (str. 175 i 176) itp.

Wnioski

1. Oba recenzowane podręczniki znajdują się na wysokim poziomie teoretycznym, są obszernie i ciekawie zilustrowane. Ciekawe pod względem metodologicznym i zadań praktycznych.
2. Jak na podręczniki przeznaczone do scharakteryzowania sytuacji społeczno-ekonomicznej świata, dość dużo uwagi poświęca się Litwie. Została ona ukazana na mapach, wykresach, tabelkach, są o niej wzmianki w tekście.
3. Jednak recenzowane podręczniki różnią się pod względem objętości, ilości danych, poziomu metodologicznego, ilości i złożoności zadań, struktury.
4. Zdaniem recenzenta bardziej przystępnym i ciekawszym dla uczniów podręcznikiem jest „Oblicza geografii“, ponieważ:
 - a) jest on mniej przeciążony liczbami i zagadnieniami teoretycznymi, które dla uczniów średnio uzdolnionych mogą okazać się trudne do przyswojenia i czy na pewno informacje te są niezbędne?;

- b) ma lepszą strukturę. Składa się z 5 rozdziałów, zamiast 3. Wyróżniono problemy globalne, ich znaczenie;
- c) więcej uwagi poświęcono Polsce. Jej problemy porównano do problemów w skali światowej. Uczniom łatwiej przyswoić wiedzę na temat sytuacji ich ojczyzny w porównaniu z sytuacją ogólnoswiatową;
- d) ciekawszy i bogatszy aparat metodologiczny. Uogólnienia teoretyczne bardziej szczegółowe, pytania są jasno sformułowane;
- e) większa różnorodność zadań prac domowych, które wymagają większego wkładu pracy samodzielnej. Są podane odpowiedzi do zadań.

dn. 15.05.2013 r.

prof. Algirdas Stanaitis